

งานนี้เผยแพร่ภายใต้ลิขสิทธิ์ Creative Commons แบบ Attribution Non-commercial Share Alike (by-nc-sa) โดยผู้
สร้างอนุญาตให้ทำซ้ำ แจกจ่าย แสดง และสร้างงานดัดแปลงจากส่วนใดส่วนหนึ่งของงานนี้ได้โดยเสรี แต่เฉพาะ
ในกรณีที่ไม่เครดิตรูปสร้าง ไม่นำไปใช้ในทางการค้า และเผยแพร่งานดัดแปลงภายใต้ลิขสิทธิ์เดียวกันเท่านั้น

เผยแพร่ครั้งแรกบนเว็บไซต์เครือข่ายพลเมืองเน็ต - <http://www.thainetizen.org>

ความจริงจากโลกเสมือน #3

มีนาคม 2554

สฤณี อาชวานันทกุล

กลไกกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต และปัญหาในไทย (2): ค่านิยมในสังคมสองชั่ว

ตอนที่แล้วพูดถึงกลไกกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตว่ามี 4 ประเภทในกรอบคิดของ ลอว์เรนซ์ เลสสิก นักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญอินเทอร์เน็ต คือ กฎหมาย กลไกตลาด ค่านิยม และสถาปัตยกรรม และพูดถึงปัญหาการใช้กฎหมายในไทยโดยสังเขปว่า นิยามของเนื้อหาบนเน็ตที่จัดว่าเป็นความผิดตามกฎหมายนั้นคลุมเครือจนเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ตีความกว้างเกินไป เช่น เป็นเนื้อหาที่ “น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศ” หรือ “ก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน” ส่วนผู้บังคับใช้กฎหมายก็ยังไม่เข้าใจธรรมชาติเน็ตดีพอ

วันนี้จะหันมามองกลไก “ค่านิยม” บ้าง ว่ามันทำงานอย่างไร ค่านิยมออฟไลน์ส่งผลกระทบต่อสังคมออนไลน์อย่างไร สังคมออนไลน์มี “ค่านิยมเฉพาะ” อะไรบ้างหรือไม่

ในแง่หนึ่ง ความเป็นนิรนามในเน็ต นั่นคือ การที่เราไม่ต้องเปิดเผยตัวตนว่าอายุเท่าไร เพศอะไร หน้าตาอย่างไร ทำงานอะไร อยู่ที่ไหน มีวุฒิการศึกษา มากน้อยเพียงใด เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เรา “ละเลย” ค่านิยมเชิงลำดับชั้นในสังคมนอกจอได้ เช่น ความยำเกรงระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ (บางคนอาจทักท้วงว่านอกจอเด็กสมัยนี้แม่ต่อหน้าก็ไม่ค่อยเคารพผู้ใหญ่แล้ว) ระหว่างพนักงานกับเจ้านาย หรือแม่แต่ระหว่างคนจนกับคนรวย ทำให้เรากล้าพูดอะไรๆ มากกว่าในสังคมนอกจอ และเมื่อหลายคนกล้าพูด การถกเถียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เท่าเทียมกันกว่าในสังคมนอกจอก็สามารถเกิดขึ้นได้ในโลกออนไลน์

เมื่อมองจากมุมนี้ อินเทอร์เน็ตจึงเป็นพื้นที่ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดสังคมที่มีโอกาสเป็นประชาธิปไตยสูงมากกว่าในสังคมนอกจอหลายเท่า

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วยคนจริงๆ ที่มีชีวิตจิตใจ “พฤติกรรม” ของคน และ “ขนบ” ต่างๆ ในสังคมออนไลน์ส่วนหนึ่งจึงถูกกำหนดโดยพฤติกรรมและขนบในสังคมนอกจออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าอินเทอร์เน็ตในฐานะเทคโนโลยีเปิดจะ “เอื้ออำนวย” ให้เกิดสังคมประชาธิปไตยเพียงใดก็ตาม

ตราบดีที่คนในสังคมนอกจากยังใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง เชื่อข่าวลือและคำพูดของคนดั่งแบบมักง่าย แทนที่จะใช้เหตุผลและขยันหาข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยตนเอง รวมทั้งยังขาดสำนึกเกี่ยวกับ “พื้นที่สาธารณะ” และการเคารพในสิทธิของผู้อื่น ตราบนั้นสังคมในจอโดยรวมก็จะไม่ใช่สังคมที่ศิวิไลซ์กว่าสังคมนอกจอสักที่มากนัก

เมื่อคำนึงว่าสังคมออนไลน์เป็นอย่างไร จึงไม่น่าแปลกใจที่สังคมออนไลน์ในบ้านเราโดยรวมจึงยังมีการละเมิดสิทธิของคนอื่นอย่างต่อเนื่อง อาทิ การก๊อปปี้เนื้อหาไปใช้โดยไม่อ้างอิงแหล่งที่มา นำอีเมลส่วนตัวมาโพสต์ในสาธารณะ แฉเบอร์โทรศัพท์บ้านของคนที่เราไม่ชอบ ฯลฯ รวมถึงการกระพือข่าวลือและตีโพยตีพายตามกระแสข่าวชั่วครู่ยามต่างๆ อย่างเป็น “ครามา” เกินเลยแก่นสารของประเด็นนั้นๆ ไปมาก

แต่ปัญหาในสังคมออนไลน์ที่ใหญ่กว่านั้นในความคิดของผู้เขียน คือปัญหาที่เกิดจากการที่สังคมไทยกำลังขัดแย้งแบ่งขั้วอย่างรุนแรง ผสมกับ “พฤติกรรมรวมหมู่” ที่นักจิตวิทยาสังคม (social psychologist) กับนักสังคมวิทยาคนพบมานานแล้ว ประกอบกับปัญหา “เกรียน” ไร้ความรับผิดชอบ

ตั้งแต่ราวทศวรรษ 1930 นักจิตวิทยาสังคมที่ศึกษาเรื่องอิทธิพลของกลุ่มที่มีต่อพฤติกรรมและความคิดของปัจเจก ได้ค้นพบปรากฏการณ์ group polarization (การกลายเป็นกลุ่มสุดขั้ว) ซึ่งหมายถึงการที่คนในกลุ่มเดียวกัน (ที่มารวมตัวเป็นกลุ่มเพราะคิดหรือเชื่ออะไรๆ คล้ายกัน) เมื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกันไป สักพักจะเริ่มมีความคิดคล้อยตามกันไป ในทางที่สุดขั้วกว่าเดิม

ในเมื่ออินเทอร์เน็ต (ประกอบกับทวิตเตอร์) เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการชักนำให้คนที่คิดและเชื่ออะไรๆ คล้ายกันได้มารู้จักกัน ก็ยังเป็นเรื่องง่ายที่คนจะมารวมตัวกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่อย่างรวดเร็วในโลกออนไลน์ และในเมื่อมันมีขนาดใหญ่ กลุ่มนั้นๆ ก็เสี่ยงที่จะเกิดปรากฏการณ์ group polarization ได้ง่ายด้ายกว่าในสังคมนอกจอ

นอกจากนี้ ความเป็นนิรนามที่ผู้เขียนเพิ่งบอกว่าเอื้ออำนวยต่อการแลกเปลี่ยนอย่างเป็นประชาธิปไตยนั้นก็ใช่ว่าจะไม่มีด้านลบ ด้านลบของมันคือทำให้ “เกรียน” จำนวนมาก โดยเฉพาะคนที่ไม่เคยอยากรับผิดชอบอะไรและละเมิดสิทธิของคนอื่นเป็นประจำในสังคมนอกจอ รู้สึกว่า “ไม่เป็นไร” ถ้าจะใช้ถ้อยคำที่รุนแรง หยาดคาย หรือแม้แต่กุเรื่องโกหกขึ้นมาป้ายสีคนอื่น ด้วยความสะใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตามที เพราะมองไม่เห็น “คน” หลังจอที่กำลังคุยกับเราอยู่ หรือคิด(ผิด)ว่าชื่อนามแฝงเสียอย่าง คงไม่มีทางที่เจ้าหน้าที่หรือใครจะมาตามจนเจอตัวคนที่แท้จริงของเราหรอก

ประเทศไทยยังไม่เคยมีกฎหมายเกี่ยวกับ “ข้อความที่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง” (hate speech) และที่ผ่านมาสังคมก็ยังไม่เคยมีค่านิยมร่วมกันในเรื่องนี้ จึงไม่เคยมีบรรทัดฐาน “มาตรการทางสังคม” (social sanction) ที่มีนิยามความชัดเจนและไม่เลยเถิดไปเป็นการคุกคามความเป็นอยู่ ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรง ดังเช่นกรณี “การล่าแม่มด” ในโลกออนไลน์ซึ่งเกิดขึ้นแล้วหลายครั้ง ภาวะที่ปราศจากกฎหมายและค่านิยมที่ชัดเจนเกี่ยวกับ hate speech ทำให้การถกเถียงเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงออกยังค่อนข้างจมปลักอยู่กับคนสองฝ่ายที่ต่างก็สุดโต่งทั้งคู่ ฝ่ายหนึ่งเรียกร้องเสรีภาพอย่างไร้ขีดจำกัด อีกฝ่าย

หนึ่งเรียกร้องให้ปราบปรามผู้พูดข้อความที่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง แต่ตีความเนื้อหาเหล่านี้อย่างคับแคบ
เสียจนละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้บริสุทธิ์

ปรากฏการณ์ group polarization และความึกคะนองของเกรียนในเน็ต (ซึ่งหลายคนก็ไม่ได้เกรียนเพื่อ
ความสะใจของตัวเองเฉยๆ แต่เกรียนเพราะมีวาระซ่อนเร้น) ทำให้คนจำนวนไม่น้อยถลำลึกลงไปใน
ความเชื่อหรือความคิดที่สุดขั้วขึ้นเรื่อยๆ ของกลุ่มตัวเอง ไม่อยากรับรู้ข้อมูลจากด้านอื่นที่ขัดแย้งกับกลุ่ม
ถึงแม้ว่าอินเทอร์เน็ตทำให้เรามี “โอกาส” แลกเปลี่ยนกับคนคิดต่างได้อย่างง่ายดายก็ตาม

ศาสนาพุทธสอนหลักกาลามสูตร และสอนความสำคัญของสติ สติ สมาธิ และปัญญา แต่น่าเสียดายที่คน
ไทยผู้ใช้เน็ตจำนวนมากไม่สนใจหลักธรรมเหล่านี้ เพราะสังคมก็แตกแยกแบ่งขั้วในเรื่องศาสนาไม่น้อย
ไปกว่าเรื่องการเมือง คนขั้วหนึ่งตกอยู่ในภาวะ “ล้าหลังศีลธรรม” ที่ยึดติดกับตัวบุคคล แทนที่จะประเมิน
ความดีและความเลวจาก “การกระทำ” และผลลัพธ์จากการกระทำเป็นหลัก คือถาลองปักใจเชื่อว่าใคร
เป็น “คนดี” แล้วละก็ คนคนนั้นจะทำอะไรก็ถูกมองว่าถูกหมด ดีหมด ในขณะเดียวกัน ถ้าเชื่อว่าใครเป็น
“คนเลว” คนคนนั้นจะทำอะไรก็ผิดหมด ส่วนคนอีกขั้วหนึ่งก็กลายเป็นพวก “ไม่ใส่ใจศีลธรรม” (amoral)
คือไม่เห็นความสำคัญของศีลธรรม ไม่ว่าจะเป็ศีลธรรมเชิงศาสนาหรือศีลธรรมเชิงปรัชญา (เช่น มนุษย
นิยม) ก็ตาม

ผู้เขียนไม่สาธยาย ผู้อ่านก็คงพอจะเดาได้ว่า ฝ่าย “ล้าหลังศีลธรรม” กับฝ่าย “ไม่ใส่ใจศีลธรรม” นั้นเลือกอยู่
ฝั่งไหนในประเด็นเสรีภาพ ระหว่างฝ่าย “เอาเสรีภาพไว้คิดจำกัด” กับ “ไม่เอาเสรีภาพ”

ปัญหาคือในสังคมสองขั้วที่นับวันก็ยิ่งสุดขั้วจาก group polarization มากขึ้นเรื่อยๆ ทุกขั้วจะมารวมกันตก
ลงกฎกติกา ค่านิยมที่เหมาะสมในสังคมออนไลน์ได้อย่างไร

คำถามนี้ซับซ้อน ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะมีปัญญาตอบหรือไม่ ขอเก็บไว้เป็นการบ้านสำหรับตอนต่อไป
แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนมั่นใจคือ ในเมื่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมนั้นใช่แต่กฎหมายอย่างเดียวไม่
ได้ เพราะกฎหมายเป็นเครื่องมือที่ “หยาบ” เกินไป (ด้วยเหตุผลที่อธิบายไปแล้วในตอนก่อนหน้านี้) ผู้ใช้
เน็ตกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตก็ควรจะเริ่มมาถกเถียงแลกเปลี่ยนกันถึง “ค่านิยม” ที่อยากร่วมกันสร้าง ไม่
ว่าจะเป็นมาตรฐานการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของเว็บไซต์ต่างๆ การจัดการกับ hate speech รวมไปถึง
มารยาทเน็ต ซึ่งอาจ “หลวม” กว่ามารยาทในโลกออฟไลน์หลายเท่าก็ได้ เช่น ไม่ต้องถึงขนาดปิดประโยค
ทุกประโยคด้วยหางเสียง แต่ควรให้เครดิตแหล่งข้อมูลที่เรารู้ และเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น
โดยเฉพาะความเป็นส่วนตัว

การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมโดยธรรมชาติของอินเทอร์เน็ตอาจทำให้โลกออนไลน์เป็นประชาธิปไตยขั้น
พื้นฐาน แต่ “ประชาธิปไตยคุณภาพ” ที่ทุกฝ่ายเปิดใจรับฟังฝ่ายอื่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รู้จัก “หาจุด
ร่วม สงวนจุดต่าง” เพื่อสร้างกฎกติกา มารยาทที่พึงปรารถนานั้น เป็นสิ่งที่ผู้ใช้เน็ตต้องร่วมแรงร่วมใจกัน
สร้าง อย่างน้อยที่สุดเพื่อที่ภาครัฐจะได้ไม่มีข้ออ้างในการใช้อำนาจละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอีก
ต่อไป.